

СХВАЛЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 19 травня 2021 р. № 474-р

КОНЦЕПЦІЯ
Державної цільової національно-культурної програми
забезпечення всебічного розвитку і функціонування
української мови як державної в усіх сферах суспільного
життя на період до 2030 року

Визначення проблеми, на розв'язання
якої спрямована Програма

Результати досліджень мовної ситуації в державі свідчать, що функціонування української мови як єдиної державної в Україні на сьогодні не відповідає цьому статусу. Її позиції потребують посилення практично в усіх сферах суспільного життя, зокрема в освіті та науці, культурі, засобах масової інформації, державному управлінні, правовій, військовій сфері, сферах обслуговування та виробництва. Йдеться як про кількісні показники — частка використання української мови, так і про якісні характеристики — застосування української мови відповідно до вимог українського правопису та стандартів державної мови.

Результати загальнонаціонального соціологічного опитування, проведеного Українським центром економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова у листопаді 2016 р., засвідчили, що 69 відсотків громадян України вважають рідною мовою українську. Разом з цим, згідно з результатами дослідження, яке провела наприкінці 2017 року соціологічна група “Рейтинг”, українською мовою вдома спілкується лише 47 відсотків громадян. У 2019 році цей показник становив 46 відсотків (за результатами всеукраїнського опитування громадської думки, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології на початку березня 2019 року). Це вказує на суперечливість мовної ідентичності та мовних практик.

Згідно із статистичними даними, що оприлюднені на офіційному веб-сайті Українського центру оцінювання якості освіти, у 2017 році 7,79 відсотка випускників закладів загальної середньої освіти, які взяли участь у зовнішньому незалежному оцінюванні з української мови і літератури, не подолали прохідний поріг. У 2018 році ця цифра становила 8,29 відсотка, а в 2019 — 8,42 відсотка.

В умовах тимчасової окупації Російською Федерацією територій України питання зміцнення державного статусу та підвищення престижності української мови через забезпечення її всебічного розвитку і

функціонування в усіх сферах суспільного життя безпосередньо пов'язане з питаннями національної безпеки.

Досвід європейських держав, навіть тих, у яких мовна проблема не була такою гострою, як в Україні, свідчить, що ця сфера була і залишається об'єктом державної підтримки та регулювання.

Державна мова за умови її повноцінного функціонування повинна консолідувати суспільство, стимулювати процес розвитку і зростання добробуту держави та її громадян.

Інтеграція України у світовий інформаційний, економічний, культурний простір зумовлює потребу у здійсненні заходів щодо популяризації та підтримки української мови не лише в Україні, а і за її межами. Опанування української мови як іноземної забезпечує доступ до українських інформаційних, культурних, наукових ресурсів, можливість навчатися в українських закладах освіти, вести бізнес з українськими контрагентами. Збереження і розвиток української мови також є важливим чинником збереження національної ідентичності представників української діаспори та їх зв'язку з Україною.

Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом

Мовна ситуація, яка склалася в Україні, зумовлена неоднорідністю українського мовного простору як за територією поширення, так і за сферами застосування, що призводить до порушення мовно-культурної єдності, випадків непорозуміння, дає підґрунтя для спекуляцій на мовній темі. Зокрема, мовне питання використовується і державою-агресором у риториці щодо мотивів її збройної агресії у Донецькій і Луганській областях та тимчасової окупації території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

До основних причин невідповідності між реальним станом функціонування української мови та її статусом державної належать:

багатолітня історія пригноблення української мови та культури;

комплекс мовно-культурної меншовартості;

маніпулювання мовним питанням та його штучна заполітизованість;

відсутність належного фінансового та інституційного забезпечення сфери мовної політики.

Зазначене підтверджує той факт, що лише закріплення на законодавчому рівні державного статусу української мови та схвалення стратегічних документів, спрямованих на популяризацію української мови, недостатньо для забезпечення її повноцінного функціонування в усіх сферах суспільного життя, а для розширення її суспільно-комунікативних

функцій необхідне застосування ефективних підходів та інструментів, зокрема програмно-цільових.

Починаючи з 1991 року було розроблено та ухвалено три програмних документи щодо всебічного розвитку і функціонування української мови в Україні. Четверта програма була розроблена, але так і не ухвалена. Однак і ті в цілому конструктивні програми були реалізовані лише частково, а в деяких регіонах України майже повністю проігноровані.

Необхідність розв'язання проблеми програмним методом впливає із наведеного огляду ситуації, комплексу причин її виникнення та визначення мовного питання одним із пріоритетів держави на шляху до збереження національної ідентичності українців та захисту незалежності України.

Забезпечення всебічного розвитку української мови відповідає вимогам Закону України “Про забезпечення функціонування української мови як державної” та визначене пріоритетом на загальнодержавному рівні Указом Президента України від 31 травня 2018 р. № 156 “Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України” і розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 596 “Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року “Сильна мова — успішна держава” (Офіційний вісник України, 2019 р., № 62, ст. 2159).

Мета Програми

Метою Програми є забезпечення додержання конституційних гарантій і вимог законодавства про забезпечення функціонування української мови як державної, створення умов для її всебічного розвитку та підвищення престижу використання в усіх сферах суспільного життя на всій території України, посилення її об'єднувальної ролі в українському суспільстві як засобу зміцнення державної єдності, захисту національного мовно-культурного та мовно-інформаційного простору, підтримка розвитку національної культури, заохочення процесів її інтеграції у європейський та світовий культурний простір.

Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми
на основі порівняльного аналізу можливих варіантів

Можливі два варіанти розв'язання проблеми.

Перший варіант передбачає збереження існуючої ситуації та застосування традиційного підходу до сфери функціонування державної мови. Однак лише нормативного закріплення статусу української мови як державної, визначення сфер її обов'язкового застосування у публічному житті, а також схвалення стратегічних документів, спрямованих на популяризацію української мови, недостатньо для розв'язання проблеми.

Другим, оптимальним варіантом є комплексний підхід до розв'язання проблеми шляхом подолання системних недоліків і посилення взаємодії між органами державної влади, підтримки громадських ініціатив, створення належного інституційного, фінансового та кадрового забезпечення реалізації державної мовної політики, забезпечення дотримання працівниками бюджетних установ вимог законодавства щодо використання української мови, встановлення стандартів державної мови (зокрема, правопису української мови, української термінології, стандартів транскрибування і транслітерації), вимог до рівнів володіння державною мовою та методів їх перевірки, забезпечення її повноцінного функціонування в усіх сферах суспільного життя та зміцнення позицій в інформаційному середовищі, захисту права громадян України на отримання державною мовою інформації та послуг і усунення перешкод та обмежень у користуванні нею. Цей варіант передбачає виконання у рамках Програми заходів щодо сприяння опануванню державної мови, визначених Законом України “Про забезпечення функціонування української мови як державної”.

Саме такий підхід застосовується в сучасній світовій практиці з метою врегулювання подібних проблем у сфері державної мовної політики. Досвід держав, які мають ефективну систему державної мовної політики, може бути адаптований до нагальних потреб України.

Українська мова як державна повинна забезпечувати функцію міжетнічного спілкування в Україні, бути інструментом об'єднання українського суспільства, стати дієвим засобом інтеграції національних меншин та мігрантів в українське суспільство, сприяти їх соціальній, професійній, політичній реалізації.

Результати аналізу практики реалізації мовної політики підтверджують, що досягнення цілей Програми можливе лише в межах другого варіанта розв'язання проблеми.

Така робота буде виконуватися відповідно до українського законодавства та з урахуванням взятих Україною міжнародних зобов'язань, зокрема за Європейською хартією регіональних мов або мов меншин 1992 року та Рамковою конвенцією про захист національних меншин 1995 року.

Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання Програми

Проблему передбачається розв'язати шляхом:

забезпечення інституційної спроможності реалізації державної мовної політики;

зміцнення державного статусу української мови, вироблення дієвого механізму її захисту, розвитку та популяризації;

забезпечення дотримання посадовими і службовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування, іншими посадовими та службовими особами вимог закону щодо обов'язковості використання державної мови під час виконання своїх посадових обов'язків, недопущення її дискримінації;

мотивування населення України до вивчення, навчання та спілкування українською мовою, запровадження та реалізації відповідних проєктів;

розроблення та відкриття мережі курсів з вивчення української мови (в тому числі дистанційних та онлайн-курсів) для різних категорій осіб, у тому числі на безоплатній основі, здійснення інших заходів щодо сприяння опануванню державної мови;

покращення якості викладання державної мови в закладах освіти;

запровадження іспиту на рівень володіння державною мовою, у тому числі сертифікаційного іспиту з української мови як іноземної на підставі затверджених вимог до рівнів володіння українською мовою як іноземною А1-С2 (відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання) для іноземців, які виявили бажання вивчати українську мову;

забезпечення підтримки та популяризації української мови за кордоном, зокрема створення системи викладання української мови як іноземної за кордоном, а також направлення педагогічних (науково-педагогічних) працівників для викладання у закладах освіти за кордоном української мови, літератури, культури, історії тощо;

сприяння проведенню наукових досліджень у сфері українського мовознавства та соціолінгвістики, а також української жестової мови;

розвитку національної словникової бази та забезпечення вільного доступу до неї користувачів;

підтримки інновацій, нових знань та розвитку сучасних культурних індустрій, покращення якості україномовного культурного продукту на телебаченні, радіо, у кіно- та відеомережі, забезпечення доступу глядачів до кращих творів європейської та світової кінематографії, зокрема стимулювання дублювання українською мовою творів класики світового кінематографу;

сприяння створенню інформаційної, у тому числі медійної, україномовної продукції для дітей;

сприяння запровадженню освітніх теле- та радіопрограм, відкритих онлайн-курсів з української історії та культури;

подальшої підтримки книговидавничої справи в Україні, зокрема видання книг українською мовою, у тому числі перекладної літератури, підвищення конкурентоспроможності української книжкової продукції як на вітчизняному книжковому ринку, так і за межами України;

створення умов для підвищення обізнаності громадян про порядок застосування норм законодавства про державну мову у відповідних сферах, забезпечення реалізації громадянами права на одержання інформації та послуг українською мовою, в тому числі через засоби масової інформації, рекламу, розширення україномовного інформаційного простору, у тому числі за кордоном;

сприяння забезпеченню мовних прав закордонних українців.

Строк виконання Програми — 2022—2030 роки.

Очікувані результати виконання Програми, визначення її ефективності

За наслідками виконання Програми очікується досягти таких результатів:

зміцнення комунікативного і демографічного потенціалу української мови та покращення мовної культури населення;

зміцнення позицій української мови в культурно-інформаційному просторі України;

зміцнення статусу української мови як мови міжетнічного спілкування та порозуміння;

зростання частки культурного продукту, виконаного українською мовою.

Оцінка фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів, необхідних для виконання Програми

Фінансування Програми передбачається здійснювати за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

Обсяг видатків, необхідних для виконання Програми, визначається щороку під час розроблення проекту Державного бюджету України на відповідний рік.

ЗАТВЕРДЖЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 19 травня 2021 р. № 474-р

ЗМІНИ,
що вносяться до розпорядження Кабінету Міністрів
України від 17 липня 2019 р. № 596

1. Пункт 2 розпорядження викласти в такій редакції:

“2. Міністерству культури та інформаційної політики разом з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади розробити та подати Кабінетові Міністрів України проект Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року, спрямованої на реалізацію мети, цілей і завдань Стратегії, схваленої цим розпорядженням.”.

2. У Стратегії популяризації української мови до 2030 року “Сильна мова — успішна держава”, схваленої зазначеним розпорядженням:

- 1) розділ “Етапи та оцінка стану реалізації Стратегії” виключити;
- 2) розділ “Фінансове забезпечення реалізації Стратегії” виключити;
- 3) доповнити Стратегію розділом такого змісту:

“Забезпечення реалізації Стратегії

Реалізація Стратегії буде здійснюватися шляхом виконання заходів Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року.”.
